

*Vankeinhoidon henkilöstön
koulutuksen kehittämistarpeet*

*Vankeinhoidon henkilöstön
koulutuksen kehittämistarpeet*

KUVAILELEHTI

OIKEUSMINISTERIÖ

Julkaisun päivämäärä
26.9.2005

Tekijät (toimielimestä: toimielimen nimi, puheenjohtaja, sihteeri)		Julkaisun laji Selvitys	
Pirkko Laukkanen		Toimeksiantaja Oikeusministeriö	
		Toimielimen asettamispäivä 2.2.2005	
Julkaisun nimi Vankeinhoidon henkilöstön koulutuksen kehittämistarpeet			
Julkaisun osat			
Tiivistelmä			
<p>Tämä selvitys perustuu oikeusministeriön kriminaalipoliittisen osaston toimeksiantoon helmikuussa 2005.</p> <p>Tehtävänä on kartoittaa vankeinhoito henkilöstön koulutuksen kehittämistarpeet suhteessa vankeinhoidon lainsäädäntö- ja rakenneuudistukseen sekä huomioida yleisessä koulutus-järjestelmässä tapahtunut kehitys.</p> <p>Toimeksiannon mukaan tulee kartoituksessa ja suunnittelussa ottaa huomioon henkilöstön kelpoisuusvaatimukset, koulutusvaihtoehdot ja vankeinhoitolaitokselle aiheutuvat kustannukset. Lisäksi tulee laatia suunnitelma muun kuin vankeinhoitoalan tutkinnon suorittaneiden, alan tehtävien edellyttämän, koulutuksen järjestämisestä ja sisällöstä.</p>			
Avainsanat: (asiasanat) vankeinhoito, työryhmät, kehittäminen, vankeinhoidon henkilöstön koulutus, koulutus			
Muut tiedot (Oskari- ja HARE-numero, muu viitenumero) OM 7/125/2005			
Sarjan nimi ja numero Oikeusministeriön toiminta ja hallinto 2005:17		ISSN 1458-6436	ISBN 952-466-318-X
Kokonaissivumäärä	Kieli suomi	Hinta	Luottamuksellisuus julkinen
Jakaja Oikeusministeriö		Kustantaja Oikeusministeriö	

SISÄLTÖ

SIVU

SAATESANAT.....	3
1. JOHDANTO	4
2. VANKEINHOITOTYÖN KOULUTUKSEN KEHITTÄMISTARPEEN ARVIOINTI.....	5
2.1. Vankeinhoitotyön sisällön ja osaamisvaatimusten muutos.....	5
2.2. Nykyinen koulutus.....	7
2.2.1. Yleinen koulutusjärjestelmä.....	8
2.2.2. Vankeinhoitoalan koulutus.....	10
3. EHDOTUKSET VANKEINHOITOTYÖN KOULUTUKSEN JÄRJESTÄMISESTÄ.....	17
3.1. Vankeinhoitoalan tutkintokoulutus.....	18
3.2. Ei-vankeinhoitoalan tutkinnon suorittaneiden lisäkoulutus.....	21
3.3. Kustannusten, muutospaineiden yms. epävarmuustekijöiden tarkastelua.....	24
LIITTEET.....	29
LIITE 1. Toimeksianto ja tukityöryhmän asettaminen	
LIITE 2. Kysely vankiloiden johtajille	
LIITE 3. Koulutusvaihtoehtoja kustannuksineen: taulukko + tekstiosia	
LIITE 4. Suomen koulutusjärjestelmä	
LIITE 5. Vankeinhoidon perustutkinnon rakenne (Vhkk)	
LIITE 6. Vankeinhoitotutkinnon rakenne (Vhkk)	
LIITE 7. Rikosseuraamusalan sosionomin (AMK) koulutusohjelman rakenne (Laurea-amk)	

SAATESANAT

Tämän selvityksen ensimmäinen luonnos päätyi elokuussa roskakoriin, sillä se ei tyydyttänyt miltään osin toimeksiantajan edustajaa: se sisälsi liikaa asiaa vankeinhoitotyöstä ja vankiloista kerätystä tiedosta sekä liikaa sosiologisia pohdintoja. Sitä vastoin puutteena oli koulutusasian vähäisyys; ainoastaan koulutustietous määriteltiin toimeksiantajan nimenomaisen mielenkiinnon kohteeksi. Tässä vaiheessa toimeksiantaja halusi kuitenkin mm. täydennyskoulutuksen rajattavaksi selvityksen ulkopuolelle, vaikka siitä saatiin vankiloiden johtajilta ja muilta asiantuntijoilta runsaasti arvokasta tietoa.

Tämä toinen versio pyrittiin aiemman kritiikin perusteella tekemään keittokirjamaisen konkreettiseksi ja niukaksi. Loppuvaiheessa toimeksiantajalta tuli lisää rajoituksia; täydennyskoulutuksen ohella piti jättää pois myös muut kuin vankeinhoitoalaan liittyvät tutkinnot, kuten erityisohjaajan, työnjohtajan tms. kelpoisuuden saavuttaminen oppisopimuskoulutuksella – tai henkilöstön muutokoulutuksen muotona, esim. PALVO –hankkeen työllistämisvelvoitteeseen liittyen. Niinpä tässä selvityksessä käsitellään ainoastaan vankeinhoitoalan tutkintovaihtoehtoja ja ei-vankeinhoitoalan tutkinnon suorittaneiden vankeinhoitoalalla tarvittavan lisäkoulutuksen järjestämistä.

Konkreettisten koulutusvaihtoehtojen tekoa hankaloittivat myös monet käytännön ongelmat: esim. vankeinhoitohenkilöstön kelpoisuusvaatimuksia sääntelevä uusi hallintoasetus on vasta luonnos, ja Vhkk:n toimintaa sääntelevä laki ja asetus ovat parhaillaan uudistettavina. Koulutuskustannuksia arvioitaessa aiheutti lisävaikeutta myös se, että tietojen saanti Vhkk:sta oli vaikeaa, eikä kaikkia tarvittavia tietoja saatu Vhkk:lta lainkaan – ei edes valvovan viranomaisen pyynnöstä.

Em. rajouksista, epävarmuustekijöistä ja aikataulusta johtuen tavoitettiin tämä konkretian aste koulutusasioissa. Siltä varalta, että konkretian taso ei riitä toimeksiantajalle, liitetään tähän selvitykseen mappeja, jotka sisältävät mm. seuraavaa tietoa: Opetushallituksen oppisopimusta koskeva tietopaketti, selvityksessä käytetty keskeinen koulutuslainsäädäntö paperijäljenteinä ja luettelo OPH:n lakisääteisessä rekisterissä olevista oppisopimuskoulutuksen järjestäjistä. Em. koulutustietopaketti luovutetaan tämän selvityksen yhteydessä toimeksiantajan edustajalle.

Helsingissä 26.9.2005

Pirkko Laukkanen

1. JOHDANTO

Tämä selvitys perustuu oikeusministeriön kriminaalipoliittisen osaston toimeksiantoon. Tarkoituksena on kartoittaa vankeinhoitohenkilöstön koulutuksen kehittämistarpeet suhteessa vankeinhoidon lainsäädäntö- ja rakenneuudistukseen sekä huomioida yleisessä koulutusjärjestelmässä tapahtunut kehitys. Toimeksiannon mukaan tulee kartoituksessa ja suunnittelussa ottaa huomioon henkilöstön kelpoisuusvaatimukset, koulutusvaihtoehdot ja vankeinhoitolaitokselle aiheutuvat kustannukset. Lisäksi tulee laatia suunnitelma muun kuin vankeinhoitoalan tutkinnon suorittaneiden, alan tehtävien edellyttämän, koulutuksen järjestämisestä ja sisällöstä. (Liite 1. Toimeksianto ja tukityöryhmän asettamispäätös.)

Suomessa ehdoton vankeusrangaistus on rikosseuraamusten ankarin muoto. Koska vankeus on vapauden menetyksenä puuttumista syvälle yksilön perusoikeuksiin, tulee kaikesta vankeuteen liittyvästä säätää tarkasti lailla; olkoonpa kyse voimankäytöstä tms. pakkokeinoista ja niihin liittyvistä virkamiehen valtuuksista - tai vangin oikeuksista: esimerkiksi oikeus itsensä kehittämiseen ja opiskeluun on perustuslain ja Suomen ratifioimien kansainvälisten sopimusten turvaama oikeus kaikille - myös vangeille. Vankeusrangaistuksessa vapauden menetys saisi olla ainoa rangaistus, mutta käytännössä vankeudesta aiheutuu aina myös haitallisia oheisseuraamuksia; esimerkiksi ero perheestä ja läheisistä tai asunnon/työn menetys.

Vankeusrangaistuksen sisältö on muuttumassa entistä enemmän kuntouttavaan ja ohjaavaan suuntaan. Uuden vankeuslain ja vankeinhoidon rakenneuudistuksen, ns. RAKE –hankkeen, mukaan keskeinen tavoite on uusintarikollisuuden ehkäisy (HE 263/2004, OM/työryhmämietintö 2004:8 ja 2005:8). Edellä mainitun tavoitteen saavuttamiseksi tullaan mm. siirtämään henkilöstövoimavaroja vangin kanssa tehtävään lähityöhön. Vankeuslakiuudistus ja RAKE –hanke mahdollistavat vankien yksilöllisen sijoittelun ja henkilöstön aiempaa joustavamman käytön. Yksilöllisissä rangaistusajan suunnitelmissa tulevat huomioiduiksi vankien erilaiset taustat ja tarpeet, kuten erilaiset tuomiot ja erilaiset rangaistuksen suorittajat. Myös hallitusohjelmaan on kirjattu vapautuvien vankien jälkihuollon järjestäminen ja syrjäytymisen ehkäisy.

Edellä mainitut muutokset vankeinhoitotyössä aiheuttavat sekä tilapäisen koulutustarpeen että pitkäjänteisemmän koulutuksen kehittämistarpeen. Vankeinhoitoalan koulutussisältöjen muuttumisen lisäksi vaikuttavat koulutuksen kehittämistarpeeseen myös yleisessä koulutusjärjestelmässä tapahtuneet muutokset: mm. ammatilliset perustutkinnot ovat muuttuneet kolmevuotisiksi, opistotutkinnot ovat poistuneet ammattikorkeakoulujen myötä ja oppisopimuskoulutuksen sadat ammattitutkinnot/näyttötutkinnot muodostavat suositun, joustavan ja myös alueellisesti tasa-arvoisen koulutusväylän. Eriasteisen koulutustarjonnan voimakas lisääntyminen on pienenevien ikäluokkien myötä johtanut Suomessa koulutuksen ylitarjontaan sekä määrällisiin ja rakenteellisiin uudelleenjärjestelytarpeisiin.

Selvityksessä käytetään ilmaisua vankeuslaki kun tarkoitetaan eduskunnassa 21.6.2005 hyväksytyä vankeus- ja tutkintavankeuslakia. Selvityksessä käsitellään vankeinhoitoalan tutkintokoulutuksen ohella lisäkoulutuksen järjestämistä. Perinteistä täydennyskoulutusta ei tässä selvityksessä käsitellä lainkaan. Lainsäädännön ja dokumenttimateriaalin ohella on selvityksen tietolähteinä käytetty muun muassa opetushallinnon ja rikosseuraamusalan asiantuntijoita: esimerkiksi kaikille vankiloiden johtajille tehtiin kysely, jonka lisäksi muutamia johtajia vielä haastateltiin.

2. VANKEINHOITOTYÖN KOULUTUKSEN KEHITTÄMISTARPEEN ARVIOINTI

Aluksi tarkastellaan koulutuksen kehittämistarpeiden perustaa, vankeinhoitotyön sisältöön ja osaamisvaatimukseen aiheutuneita muutoksia. Taustatietoina käytetään myös vankiloiden johtajille keväällä 2005 tehtyä kyselyä/haastatteluita ja valvontahenkilöstön kuvauksia työnsä sisällöstä. Sitten käsitellään nykyistä koulutusjärjestelmää; sekä yleisellä tasolla että vankeinhoitoalalla. EU-jäsenyyden aiheuttamat velvoitteet ja pohjoismainen vertailu muodostavat tärkeän osan koulutusjärjestelmän kehittämistarvetta arvioitaessa.

Selvityksessä käytetään käsitettä valvontahenkilöstö silloin kun tarkoitetaan vankeinhoitoalan koulutuksen saaneita työntekijöitä - ja kun halutaan tehdä selkeä ero kollektiiviseen käsitteeseen vankeinhoitohenkilöstö, jolla tarkoitetaan kaikkia vankiloiden työntekijöitä.

2.1. Vankeinhoitotyön sisällön ja osaamisvaatimusten muutos

Vankeinhoidon henkilöstön koulutuksen sisällön tulee määräytyä rangaistusten täytäntöönpanoon liittyvien vaatimusten mukaisesti. Vankeinhoidon sisältöä sääntelevät tarkasti lainsäädäntö ja Suomen ratifioimat kansainväliset ihmisoikeus- yms. sopimukset. Uuden vankeuslain ja vankeinhoidon rakenneuudistusesityksen (RAKE –hanke) myötä tulee mm. kuntouttavan lähityön osuus lisääntymään merkittävästi, jotta päästään uudistusten keskeiseen tavoitteeseen; uusintarikollisuuden ehkäisyyn. Lainsäädännöllä säännellään erittäin tarkasti myös vankeinhoitohenkilöstön toimivaltuuksista ja kelpoisuusvaatimuksista. Kaikkeen pakkokeinojen käyttöön liittyy oikeusvaltiossa tarkka sääntely, koska kyse on yksilöiden perus- ja ihmisoikeussuojaan puuttumisesta. Vankeinhoitohenkilöstön kelpoisuusvaatimuksia sääntelevä asetus muuttuu vankeuslain myötä. Em. sääntely luo täsmällisen perustan virkamiesten vastuulle ja toimivaltuuksille sekä kelpoisuusehdoille. Lisäksi on vankilakohtainen työjärjestys.

RAKE -ehdotus ja vankeuslakiuudistus mahdollistavat entistä paremmin vankeusajan yksilöllisen toteuttamisen; vankien sijoittelussa voidaan huomioida sekä vangin yksilölliset tarpeet että turvallisuusnäkökohdat. Esim. sosiaaliseen syrjäytymiskierteeseen joutuneiden tarpeet ja valmiudet saattavat poiketa merkittävästi suhteessa ns. valkokaulusrikollisuuteen. Vankeinhoitohenkilöstön ammattitaitovaatimukset tulevat uudistusten myötä entisestään monipuolistumaan. Muutokset työn

sisällössä vaikuttavat myös henkilöstörakenteeseen ja toimenkuviin. Vankeinhoitohenkilöstön koulutuksenkin tulee reagoida muutoksiin ja kehittyä uusia vaatimuksia vastaavaksi.

Sosiaalisten toimenpiteiden, kuntoutuksen ym. - ja eri alojen toimijoiden yhteistyön - tarve on erityisen suuri nimenomaan uusintarikollisuuden ehkäisyä ajatellen. Tunnettu tosiasia on, että sosiaalisesti syrjäytyneet ovat uusintarikollisuuden suurin riskiryhmä. Esim. vuosittain vapautuu n. 7000 vankia, joiden sosiaalinen asema on huono ja tuen tarve suuri: puolella ei ole asuntoa, kahdella kolmesta on jokin päihdeongelma ja yli puolella on vakavia mielenterveysongelmia. Esim. vuositasolla on sakkovangeista suurin osa syrjäytyneitä päihdeongelmaisia, joista n. 700 kuuluisi työkyvyttömyyseläkkeelle (Ilkka Taipale, Haaste-julkaisu 2/2005, s.4-6). Useilla vangeilla on jo elämän perusvalmiuksissa suuria puutteita: oppivelvollisuutta suorittamattomia on vangeista 6-7% (229-267) kun koko Suomen väestössä lukumäärä on 335. Esim. nuorisovangeista n. 90% kärsii lukihäiriöstä ja aikuisista n. 50%. ADHD – tarkkaavaisuushäiriö on tutkimuksissa todettu 48%:lla vangeista ja päihdeongelmaisista. Tuoreissa tutkimuksissa on todettu 10. prosentilla suomalaisista lukihäiriön aiheuttava geenivirhe.

Pohjoismaisen ministerineuvoston rahoittaman, pohjoismaista vankilaopetusta koskevan, selvityksen mukaan (2003) tyypillinen vanki on yli 30-vuotias mies, jonka koulunkäynti on jäänyt vähäiseksi, jolla ei ole kokemusta työelämästä, ja joka on useimmiten myös päihteiden väärinkäyttäjää. Esim. Suomessa on (25.7.2005) Rise:n mukaan 70% vangeista päihdeongelmaisia. Ruotsalaisarvio tulevasta kehityksestä on, että vangeista suurin osa on päihteiden väärinkäyttäjää. Muut keskeiset vankiryhmät ovat kertakävijät ja taparikolliset.

Myös hallitusohjelmaan on kirjattu mm. köyhyyden ja syrjäytymisen ehkäisy, asunnottomuuden poisto ja vapautuvien vankien jälkihuollon järjestäminen. Hallitusohjelmassa on erikseen mainittu vapautuvien vankien olevan syrjäytymisvaarassa oleva riskiryhmä. Oikeusministeriö on 1.7.2005 asettanut työryhmän selvittämään vankien ja yhdyskuntaseuraamuksiin tuomittujen sosiaaliturvaa.

Vankeinhoitotyön käytännön ongelmia

Seuraavat käytännön ongelmat ovat tulleet esiin vankiloiden johtajille keväällä 2005 tehdyssä kyselyssä (N=21, liite 2.) ja muutamien haastatteluiden/vankilakäyntien yhteydessä sekä valvontahenkilöstön työn kuvauksissa (n=18). Käytännössä voi vankien sijoittelussa yms.

toiminnoissa ilmetä ongelmia, jos vankiloiden yliasutus jatkuu: Rise:n kuukausittaisen vankilukuilmoituksen mukaan oli 1.7.2005 vankeja 3848; yliasutusta on 12%, 458 vankia. Toisen käytännön ongelman muodostaa jo vuosia jatkunut epäpätevän valvontahenkilöstön lisääntyminen vankiloissa. Pulaa pätevistä työntekijöistä on sekä pääkaupunkiseudun että haja-asutusalueen vankiloissa: keväällä 2005 eriasteisia, epäpäteviä vartijoita oli 192 kun v. 2002 heitä oli 159. Pääkaupunkiseudulla ja Lounais-Suomen vankilassa oli epäpäteviä vartijoita vankilakohtaisesti 14-50%. Kahdeksassa vankilassa ei ollut epäpäteviä vartijoita; niistä neljä oli avovankiloita. Esim. Lounais-Suomen vankilan avo-osasto oli ainoa yksikkö, jolla oli käytössään pätevät kesäsijaiset. Muissa vankiloissa kesäaika lisää merkittävästi epäpätevien vartijoiden lukumäärää.

Valvontahenkilöstön vuotuinen eläkepoistuma on n. 50. Vhkk kouluttaa vuosittain n. 80 vartijaa ja 20 ylivartijaa. Nykyisin erityyppisissä valvonta-/vartiointitehtävissä työskentelevät ovat ainoa vankeinhoitohenkilöstön ammattiryhmä, jota koulutetaan oikeusministeriön rahoituksella, omassa Vankeinhoidon koulutuskeskuksessa (Vhkk) Vantaalla.

Vankeinhoitolaitoksessa oli 1.3.2005 vakansseja 2563, joista yli 1500 on eriasteisia vartijoita. Nykyisin eri ammattiryhmiä ja virkanimikkeitä on vankiloissa lähes 70. Virkanimikkeiden määrä tulee RAKE –ehdotuksen mukaan vähenemään. Myös kelpoisuusvaatimukseen ja toimivaltuuksiin on tulossa muutoksia. Pätevän valvontahenkilöstön puutteen ohella on ongelmana nykyisin myös muun henkilöstön saatavuus: ainoastaan toimisto- ja taloushallinnon väkeä on riittänyt hakijoiksi joka vankilaan – jopa useita kymmeniä yhteen avoimeen virkaan. Joissakin vankiloissa on ollut vuosia täyttämättä esim. psykologin ja ylilääkärin virat; molemmista ammattiryhmistä on pulaa koko työmarkkinoilla.

2.2. Nykyinen koulutus

Seuraavassa tarkastellaan aluksi yleisen koulutusjärjestelmän kehitystä. Myös EU –jäsenyyteen liittyvät muutokset on otettu huomioon. Vankeinhoitoalan koulutuksessa tarkastellaan nykyistä tutkintokoulutusta sekä Vhkk:n että Laurea-amk:n osalta. Myös muiden pohjoismaiden vankeinhoitoalan koulutuksen järjestäminen on esitetty lyhyesti.

2.2.1. Yleinen koulutusjärjestelmä

Suomalaisessa koulutusjärjestelmässä ovat keskeisiä elementtejä opetuksen maksuttomuuteen liittyvä tasa-arvo/yhdenvertaisuus ja elinikäisen oppimisen periaate. Ammatillisessa koulutuksessa eräs keskeinen periaate on se, että koulutus vastaa työelämän tarpeisiin. Perustuslain mukaan perusopetus on kaikille maksuton, subjektiivinen oikeus - mutta se on myös velvollisuus. Em. oppivelvollisuusopetuksen jälkeen on mahdollisuus hakeutua joko lukioon tai ammatilliseen koulutukseen, tai työelämäpainotteiseen oppisopimuskoulutukseen. Kestoltaan em. toisen asteen koulutus on kolmevuotinen. Edellä mainitut koulutusväylät antavat jatkotutkintokelpoisuuden ammattikorkeakouluun ja yliopistoon. Ammattikorkeakoulujen tultua poistui ns. opistoasteen tutkinto kokonaan yleisestä koulutusjärjestelmästä. Liitteessä 4. on kuvattu Suomen nykyinen koulutusjärjestelmä.

EU-sääntelyn vaikutukset koulutussektorilla

Nykyisin EU-jäsenyys velvoittaa Suomea myös koulutukseen liittyen. Vaikka EU:lla ei ole yksinomaista toimivaltaa koulutusasioissa, koska koulutus ei kuulu yhteisöpilarin asioihin, on jo perustamissopimuksessa asetettu yhteistyövelvoite EU-päämäärien saavuttamiseksi. Yhteistyö toteutetaan pääosin ns. avoimen koordinaation periaatteella, mutta tarvittaessa myös implied powers –doktriinin velvoittavuutta hyödyntäen: tällöin EU:lla on tarvittaessa laajennettua toimivaltaa, esim. perusvapauksien turvaamisen niin vaatiessa. Erästä keskeisintä EU:n tavoitetta kuvastaa EU-kansalaisten vapaata liikkuvuutta koskeva sisämarkkinalainsäädäntö, jonka peruseriaatteena on: henkilö, joka on pätevä harjoittamaan ammattiaan jossakin jäsenmaassa, on pätevä harjoittamaan samaa ammattia missä tahansa EU-jäsenvaltiossa. Viime mainittuun periaatteeseen liittyy myös tutkintojen tunnustamista koskeva kansallisten käytäntöjen harmonisointi, koska se edistää työvoiman vapaata liikkuvuutta EU-alueella. Työvoiman/henkilöiden vapaa liikkuvuus jäsenmaissa on EU:n keskeinen perusvapaus.

Edellä mainittuun liittyen on koulutussektorillakin monia avoimeen koordinaatioon perustuvia yhteistyöohjelmia, jotka edistävät mm. opetukseen ja opiskeluun liittyvää henkilövaihtoa, tutkintojen tunnustamista, opintojen hyväksilukemista (mm. Europass). Esimerkiksi suomalaistenkin yliopistotutkintojen uudistus perustui EU:n ns. Bolognan prosessiin, johon sisältyy mm. ylempien korkeakoulututkintojen kaksiportaisuus; kandidaatti- ja maisteritaso sekä tutkintojen

tunnustaminen. Myös ammatillisen koulutuksen sektorilla on käynnissä yhdenmukaistamis-
menettelyjä: esimerkiksi Suomessa on jo kymmenittäin ”OPM/OPH-sertifioituja”/ns.virallisia
amatillisia perustutkintoja, jotka mahdollistavat työskentelyn muissakin EU-maissa – ilman
erillisiä pätevyystoimia. Esim. turvallisuusalan ammatillinen perustutkinto ja sosiaali- ja
terveysalan perustutkinto (lähihoitaja) vastaavat kansainvälisiä tutkintovaatimuksia; molemmat
tutkinnot voi suorittaa myös oppisopimuksella. (Lähteet: Nizzan sopimus; artikkelit 149-150,
Opetushallituksen www-sivut, H:gin yo:n oik.tiet.tdk:n Eurooppa-oikeuden aineopinnot.)

Oppisopimuskoulutus

Eräs merkittävä muutos koulutusjärjestelmässä on ollut oppisopimuskoulutus – ja erityisesti sen
suosion kasvu. Oppisopimuskoulutuksessa on kyse ammatillisten tutkintojen suorittamisesta
työelämäpainotteisesti, ts. vaihtoehdosta perinteiselle koulumaiselle opetukselle. Aluksi
oppisopimuskoulutusta käytettiin aikuiskoulutuksessa - ja erilaisten marginaaliryhmien
koulutuksessa, joille ei tavanomainen koulutus jostakin syystä sopinut. Nykyisin
oppisopimuskoulutuksena on mahdollista suorittaa kaikkia toisen asteen ammatillisia tutkintoja,
jotka perustuvat Opetushallituksen vahvistamiin opetussuunnitelmien/näyttötutkintojen perusteisiin.
Ammattikorkeakoulu- ja yliopistotutkintoja ei toistaiseksi ole mahdollista suorittaa oppisopimus-
koulutuksena.

Oppisopimuksessa tehdään käytännöllisen opiskelun harjoittelujaksoista työsopimus työnantajan
kanssa. Koulutuksen järjestäjä tekee oppisopimuksen sekä opiskelijan että työharjoittelusta
vastaavan työnantajan kanssa. Oppisopimuskoulutuksen järjestämisluvan saanut koulutuksen
järjestäjä vastaa tarvittavien teoriaopintojen järjestämisestä ja kustannuksista. (Laki ammatillisesta
aikuiskoulutuksesta 631/1998, VNA ammatillisesta aikuiskoulutuksesta 812/1998, laki
amatillisesta koulutuksesta 630/1998 ja 1391/2001, VNA ammatillisesta koulutuksesta 811/1998,
VN:n päätös tutkintojen rakenteesta ja yhteisistä opinnoista ammatillisessa peruskoulutuksessa
213/1999.)

Oppisopimuskoulutus rahoitetaan pääasiassa opetus- tai työministeriön hallinnonalalta.
Oppisopimuskoulutuksen järjestäjä saa vuosittain vahvistettavan, opiskelijakohtaisen
yksikkökorvauksen valtiolta; korvaus on 80% vastaavan perustutkinnon yksikköhinnasta, ja sillä
katetaan opetuskustannusten lisäksi opiskelijalle ja työnantajalle maksettavat korvaukset. (OPM:n

asetus 1130/2001 opintosos. eduista tietopuolisen opetuksen aikana, VNA ammatillisesta koulutuksesta 811/1998, laki opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta 635/1998.) Myös ns. omarahoitteinen oppisopimuskoulutus on mahdollista, jolloin opiskelija tai hänen työnantajansa maksaa tutkinnon/osatutkinnon. Vuonna 2005 on OPM:n rahoitus 22.000. uuteen oppisopimukseen. Lukuvuonna 2004-2005 oli 48.000 oppisopimusopiskelijaa. Vertailun vuoksi todettakoon, että toisen asteen keväällä 2005 päättäneiden ikäluokan koko oli 63.500, joista noin puolet suoritti ylioppilastutkinnon ja puolet toisen asteen ammatillisen perustutkinnon. Ikäluokkien pieneneminen näkyy selkeästi; syksyllä 2005 peruskoulun aloitti 57.500 lasta.

Pelkästään oppisopimuksen ns. näyttötutkintona on mahdollista suorittaa nykyisin yli 300 eri ammatillista tutkintoa. Oppisopimuskoulutuksen järjestäjiä on 80 eri puolilla Suomea: he ostavat tarvittaessa teoriakoulutuksen joltakin oppilaitokselta, ellei heillä itsellään ole tarjota ko. alan opetusta. Opetushallitus ylläpitää rekisteriä lain edellyttämän koulutuksen järjestämisluvan saaneista kouluttajista. Ammattitutkinnon suorittamista näyttötutkintona voi yrittää kuka tahansa, ilman pohjakoulutusvaatimuksia, ja jopa ilman valmistavia teoriaopintoja. (Laki ammatillisesta aikuiskoulutuksesta 631/1998.) Koska kaikille oppisopimusopiskelijoille laaditaan henkilökohtainen opiskeluohjelma, tulee aiempi osaaminen yms. yksilölliset erot huomioiduksi paremmin kuin perinteisissä, tiettyyn koulutusyksikköön sidotuissa koulutusmuodoissa. Opintojen hyväksilukeminen vastaa nykyistä lainsäädäntöä ja EU:n perustamissopimukseen pohjautuvia periaatteita; esim. tutkintojen tunnustamista, työvoiman vapaata liikkuvuutta ja yhdenvertaista ammatinharjoitusoikeutta kaikissa jäsenmaissa.

2.2.2. Vankeinhoitoalan koulutus

Vhkk:n järjestämä tutkintokoulutus

Tällä hetkellä Vhkk järjestää tutkintoon johtavana vankeinhoitotyön/vankeinhoidon perustutkinnon koulutusta ja keskijohdon esimiestehtäviin tarkoitettua vankeinhoitotutkintoa. Vm. vankeinhoitotutkinto on siirtymävaiheen koulutusta, joka loppuu kun rikosseuraamusalan sosionomeja (AMK) alkaa valmistua Laurea-amk:sta.

Nykyisin on lailla ja asetuksella määrätty vankeinhoitoalan koulutustehtävä yksinoikeudella Vantaalla sijaitseville Vankeinhoidon koulutuskeskukselle ja Laurea-ammattikorkeakoululle.

Valtioneuvoston asetus rangaistusten täytäntöönpanon hallinnosta on tällä hetkellä uudistettavana, uudistettuun vankeuslakiin liittyen. Vm. asetuksessa säännellään vankeinhoitohenkilöstön kelpoisuusvaatimuksista, joissa samalla määräytyy perusta alussa mainitulle koulutustehtävälle. Parhaillaan ollaan uudistamassa myös Vhkk:n toimintaa sääntelevää lakia, koska se on osin vanhentunut mm. yleisen koulutusjärjestelmän kehittymisen vuoksi. Esim. opistoasteen tutkintoja ei enää ole yleisessä koulutusjärjestelmässä.

Yhden kouluttajan koulutusmonopoli ei nykyisin vastaa elinikäisen oppimisen, joustavuuden, työelämän tarpeiden huomioimisen eikä opetuksen yhdenvertaisen saatavuuden ideologiaa. Koulutusmonopolit eivät vastaa myöskään kustannuksiltaan nykyisen koulutusjärjestelmän kehitystä. Mm. vankiloiden johtajille keväällä 2005 tehdyssä kyselyssä/haastattelussa kritisoitiin yhteen paikkaan keskitettyä vankeinhoitoalan koulutusta/rekrytointia, joka jättää monet hyvät hakijat/työntekijät vaille koulutuspaikkaa ja siten kelpoisuusvaatimusten edellyttämää tutkintoa. Osa hyvistä työntekijöistä ei menesty pääsykokeissa ja osa ei perhe-, matka- tms. syistä voi/halua hakeutua yhteen paikkaan keskitettyyn koulutukseen. Kritiikkiä sai myös se, ettei Vhkk järjestä sovitusti verkko-opetusta eikä koulutusta vankiloissa. Vm. tekijät kompensoisivat jonkin verran yhteen paikkaan keskitetyn koulutuksen aiheuttamia haittoja.

Runsas epäpätevien vartijoiden määrä ei myöskään tue yhteen paikkaan keskitettyä koulutusmallia; epäpätevien vartijoiden määrä vankiloissa on lisääntynyt ja vankilanjohtajien mukaan rekrytointi on vaikeutunut koko ajan. Varsinkin pääkaupunkiseudulla on vankiloita, joissa on 24-50 % epäpäteviä vartijoita/ylivartijoita. Em. kyselyssä/haastatteluissa eräät vankilanjohtajat esittivät koulutusvaihtoehdoksi mm. oppisopimuskoulutusta. Myös tämän koulutusselvityksen tekijä puoltaa oppisopimuskoulutuksen käyttöä vankeinhoitohenkilöstön koulutuksessa, ja siihen liittyen vankeinhoitoalan ammattitutkinnon hakuprosessia. Koska ammattitutkinto suoritetaan näyttötutkintona, henkilökohtaisen opiskeluohjelman perusteella, tulee tutkintoon johtavan koulutuksen lisäksi olla tarjolla myös tutkintoon valmistavaa koulutusta ja etäopiskelua tukevaa verkko-opetusta. Vm. seikat tulisi huomioida myös Vhkk -lakia ja asetusta uudistettaessa. Ainakin vankeinhoitohenkilöstön kelpoisuusehtoja sääntelevän asetusluonnoksen perustelut (9.9.2005) mahdollistavat perustutkintokoulutuksen lisäksi myös oppisopimuskoulutuksena suoritettavat tutkinnot.

Liitteinä (5-7) ovat nykyiset vankeinhoitoalan tutkintojen opetussuunnitelmat. Niistä ilmenee tutkintojen laajuus ja sisältö. Vhkk:n ja Laurea-amk:n tutkintokoulutukset poikkeavat toisistaan

sekä laajuudeltaan että sisällöltään, koska molemmat ovat eri aikakausien tutkintoja myös koulutusstatukseltaan (liitte 4. koulutusjärjestelmäkaavio). Ammattikorkeakoulut edustavat uusinta suuntausta koulutuspolitiikassa; instituutio on jo kauan tuottanut osaajia mm. Saksassa. Amk:t sijoittuvat tiedekentässä yliopistojen ja ammatillisen koulutuksen väliin, kuten opistotaso aikanaan. Sisällöllisesti nykyisissä vankeinhoitoalan tutkinnoissa on eroa oppiaineiden painotuksissa, mikä heijastaa myös muutosta vankeinhoitokulttuurissa; sama muutos näkyy RAKE –uudistusesityksessä. Esim. Vhkk:n perustutkinnossa on itsepuolustus- ja voimankäyttökoulutusta 6 ov ja päihdetyön opintoja 1 ov. Vertailun vuoksi todettakoon rikosseuraamusalan amk –tutkinnosta seuraavaa: tutkinto sisältää useita opintoviikkoja päihdetyötä yms. kuntoutukseen liittyvää. Lisäksi on runsaasti sosiaalisia ja yhteiskunnallisia aineita, laajan rikosseuraamusalan tietouden lisäksi. Ainoastaan eräänä syventävien opintojen vaihtoehtona on turvallisuusalaan liittyvä tietous – ei osana perusopintoja. Tietysti myös koulutuksessa tulee näkyä sama muutos kuin esim. RAKE -hankkeessa ja käytännön toiminnassakin; kuntouttava lähityö painottuu säilyttävän ja vartiointikeskeisen toimintamallin sijaan.

Vankeinhoidon perustutkinto

Vhkk:n nykyisin järjestämä vankeinhoidon perustutkinto on laajuudeltaan 53 opintoviikkoa; ts. tutkinto on noin lukuvuoden mittainen. Esim. pohjakoulutusvatimuksena ei ole peruskoulu vaan kolmevuotisen, toisen asteen tutkinnon suorittaminen (joko lukio tai ammatillinen perustutkinto). Tutkinto antaa kelpoisuuden työskennellä vankiloiden valvonta- ja vartiointitehtävissä (nykyisenä virkanimikkeenä vanhempi vartija). Perustutkinnon uudistamiseksi on Vhkk asettanut työryhmän keväällä 2005. (Liitte 5. nykyisen vankeinhoidon perustutkinnon opetussuunnitelman rakenne.)

Vankeinhoitohenkilöstön kelpoisuusvaatimukset sisältävässä VN:n asetusluonnoksessa rangaistusten täytäntöönpanon hallinnosta esitetään (9.9.2005) vähintään vankeinhoitoalan ammatillisen tutkinnon suorittaneiden viranhaltijoiden virkanimikkeiksi vartija, erityisohjaaja, ja työnjohtaja: vartijalla tulee olla vankeinhoitoalan ammatillinen tutkinto ja muilla vähintään vastaavan tasoinen tutkinto. VNA:n perusteluissa viitataan Vhkk:sta annettavaan tarkempaan sääntelyyn. Em. perustelujen mukaan voi erityisohjaajan ja työnjohtajan tutkinto olla jokin muukin kuin vankeinhoitoalan ammatillinen tutkinto, jolloin he tarvitsevat mahdollisesti vankeinhoitoalaan liittyvää lisäkoulutusta; esim. lähityöhön liittyvästä voimankäytöstä.

Vankeinhoitotutkinto

Vhkk:n vankeinhoitotutkinto on tarkoitettu jatkokoulutukseksi vankeinhoidon perustutkinnon suorittaneille ja vartijan tehtävissä vankilassa toimiville. Laajuudeltaan tutkinto on 36 opintoviikkoa. Vankeinhoitotutkinnon suorittaneet saavat kelpoisuuden toimia nykyisin mm. ylivartijana. Kelpoisuuksista sääntelevässä asetuksessa (luonnos 9.9.2005) vankeinhoitotutkinnon suorittaneilla on siirtymäsäännöksen mukaan kelpoisuus mm. apulaisjohtajan, osaston johtajan tai vankeinhoitoesimiehen virkaan, kuten rikosseuraamusalan amk -tutkinnon suorittaneilla sosionomeillakin. (Liite 6. Vhkk:n vankeinhoitotutkinnon opetussuunnitelman rakenne.)

Vhkk:n koulutus päättyy mahdollisesti v. 2006, koska ylivartijoista ei ole enää yleistä vajausta – joissakin vankiloissa on jopa ylitarjontaa. Toisena syynä koulutuksen päättymiseen on se, että tuolloin on jo käytössä vankeinhoitotutkinnon korvaavaksi tutkinnoksi tarkoitettun amk –tutkinnon suorittaneita. Vankeinhoitokoulutukseen on yleensä ollut hakijoita n. 100 ja heistä on valittu 20. Rekrytointimenettelyn puutteena on vankiloissa pidetty sitä, ettei vankilalla/työnantajalla ole ollut mahdollisuutta antaa edes lausuntoa hakijasta, vaan ainoastaan todeta soveltuvuus esimiestehtäviin asteikolla kyllä tai ei. Rangaistusten täytäntöönpanon hallinnosta annettu asetusluonnos (9.9.2005) lisää vankiloiden itsenäistä päätösvaltaa; koskien mm. virkanimityksiä, jotka nykyisin kuuluvat Rikosseuraamusviraston toimivaltaan. Em. ajatellen olisi loogista ja perusteltua siirtää opiskelijarekrytointiinkin liittyvää toimivaltaa vankilatasolle, ts. konkreettisille työnantajille.

Laurea-amk:n rikosseuraamusalan sosionomi (AMK) –tutkinto

Nykyisessä Vankeinhoidon koulutuskeskuksen toimintaa sääntelevässä laissa on määrätty ammattikorkeakoulututkintoon johtava koulutus yksinoikeudella Vantaalla sijaitsevalle Laurea-ammattikorkeakoululle, yhteistyössä Vhkk:n kanssa. Tutkinto korvaa aikanaan edellä mainitun Vhkk:n vankeinhoitotutkinnon, joka pätevoitti mm. ylivartijan virkoihin.

Laurea-amk:ssa alkoi em. koulutusohjelma v. 2002 aikuiskoulutuksena ja v. 2004 nurisoasteen koulutuksena. Koulutuksen laajuus on 140 opintoviikkoa (= 210 opintopistettä) ja ohjeellinen suoritus aika n. 3½ vuotta. Rikosseuraamusalan sosionomin (AMK-) tutkinto palvelee Vankeinhoitolaitoksen lisäksi myös Kriminaalihuoltolaitosta. Lisäksi ko. tutkinnon suorittaneet voivat työskennellä myös nuoriso- ja päihdetyön tehtävissä. (Lähde: Laurea-amk:n www-sivut.)

Henkilöstön kelpoisuusehtoja sääntelevässä asetusluonnoksessa (9.9.2005) edellytetään esim. vankeinhoitoesimiehen virkaan valittavalta korkeakoulutason tutkintoa; ts. muukin kuin Laurea-amk:n tutkinto antaa virkakelpoisuuden. Vankeinhoitoesimies toimii vartijoiden, erityisohjaajien ja työnjohtajien esimiehenä. Amk-tutkinnon suorittanut voi em. asetusluonnoksen mukaan toimia myös apulaisjohtajana, osastonjohtajana, turvallisuuspäällikkönä, hallintojohtajana, täytäntöönpanopäällikkönä, talousjohtajana ja talouspäällikkönä.

Nykyistä rikosseuraamusalan sosionomin (AMK) yhdessä paikassa tarjottavaa koulutusta voi verrata oikeushallintoa palvelevan oikeustradenomikoulutuksen järjestämiseen: oikeustradenomeja koulutetaan Suomessa neljässä eri ammattikorkeakoulussa. Koulutus on järjestetty normaalikäytännön mukaisena, työelämää palvelevana innovaationa; ts. koulutusalan sisäisenä uutena koulutusohjelmana, jolloin järjestely ei vaadi lisäkoulutuspaikkojen eikä lisärahoituksen hakemista opetusministeriöltä, lain edellyttämän uuden koulutustehtäväpäätöksen muodossa. (Ammattikorkeakoululaki 351/2003, VNA ammattikorkeakouluista 352/2003.) Myös rikosseuraamusalan amk-opetusta pitäisi järjestää useammassa amk:ssa, koska koulutus palvelee Vankeinhoitolaitoksen ja Kriminaalihoitolaitoksen lisäksi myös muuta yhteiskuntaa, kuten päihde- ja nuorisotyötä.

Henkilöstön kelpoisuusvaatimukset eivät asetusluonnoksen (9.9.2005) mukaan rajaa esimiestason virkoja ainoastaan rikosseuraamusalan sosionomin (AMK) tutkinnon suorittaneille, vaan muutkin amk-tutkinnot tulevat kyseeseen. Ei-vankeinhoitoalan tutkinnon suorittaneiden vankeinhoitoalaan liittyvä liäskoulutustarve tulee kuitenkin tapauskohtaisesti huomioida.

Pohjoismainen vankeinhoitokoulutus

Vankeinhoidon keskeiset periaatteet ja tavoitteet ovat pohjoismaissa samansisältöiset. Esimerkiksi uusintarikollisuuden ehkäisyyn pyritään vankeusaikana muun muassa erilaisten kuntouttavien toimintaohjelmien avulla.

Vankeinhoitoalan tutkintojen valtiollinen järjestämisvastuu on muissa pohjoismaissa Suomen järjestelmää vastaava: Ruotsissa on neljä valtion ylläpitämää koulutusyksikköä, Norjassa on koulutuskeskus Oslossa ja Tanskassa koulutuskeskus Kööpenhaminan lähellä. Esim. Tanskassa on

erikseen harjoitusvankiloita, jotka vastaavat opiskelijoiden käytännön harjoittelusta. Tällainen käytäntö on hyvä ohjauksen kehittämisen ja työnjaon kannalta. Suomessa käytetään nykyisin kaikkia vankiloita harjoittelupaikkoina.

Nykyisissä pohjoismaisissa perustutkinnoissa on joitakin eroavaisuuksia: Suomessa nykyinen vartijan tehtäviin pätevä vankeinhoitoalan perustutkintokoulutus kestää noin vuoden, kaksi lukukautta. Ruotsissa on kolme lukukautta, noin 1½ vuotta, kestävä koulutus ”kriminalvårdare/kontaktman” –tehtävään. Kyseinen koulutus sisältää myös korkeakoulutasoisia opintoja, ellei opiskelija ole jo aiemmin suorittanut käyttäytymis- tai yhteiskuntatieteellisiä opintoja.

Ruotsissa tehdään tiivistä yhteistyötä muun koulutusjärjestelmän kanssa myös perustutkintovaiheen jälkeen: yksilöllisesti räätälöityjä jatkotutkintoja voi suorittaa korkeakouluissa psykiatrian, kriminologian tai päihdetyön alalta. Suomessa toistaiseksi ainoa kriminologian yliopistotason jatkotutkinto on Turun yliopiston ”oikeussosiologian ja kriminologian maisteriohjelma”, jonne otetaan poliisipäällystön tutkinnon suorittaneiden lisäksi vuosittain myös muutamia Turun yliopistossa valtiotieteiden/psykologian kandidaatin tutkinnon, tai oikeusnotaarin tutkinnon, suorittaneita.

Tanskassa on kolmevuotinen perustutkintokoulutus ”unit officer” -tehtävään. Norjassa on kaksivuotinen perustutkintokoulutus, joka valmistaa tehtävänimikkeeseen ”prison officer”. Norjassa koulutusyhteistyö jatkuu vielä kolmannenkin vuoden ns. pakollisena velvoitetyövuotena; ellei jatku, joutuu tutkinnon suorittanut maksamaan opiskeluaikana saamansa tuet takaisin. Norjassa suunnitellaan vankeinhoitoalan perustutkintokoulutuksen muuttamista kolmevuotiseksi amk-tutkinnoksi. Vm. tutkinto vastaisi kestoltaan ja koulutustasoltaan pitkälti suomalaista rikosseuraamusalan sosionomi (AMK) –tutkintoa. Suomen amk-tutkinto on nykyisin kuitenkin tarkoitettu esimies- ja asiantuntijatehtäviin johtavaksi koulutukseksi eikä alan perustutkinnoksi.

Ruotsissa uusien työntekijöiden rekrytoinnin suorittaa koulutuskeskus KRUT, ”Kriminalvårdens rekrytering och utbildning”, joka myös kouluttaa valitsemansa työntekijät. Myös muissa pohjoismaisissa valtiolliseen vankeinhoitolaitokseen/kriminaalihoitoon kuuluva koulutusyksikkö valitsee työntekijänsä/opiskelijansa. Suomessa Rikosseuraamusvirasto valitsee lopullisesti opiskelijat; käytännössä testauksesta/pääsykokeesta vastaa pääosin Vhkk. Suomessa RAKE-uudistus ja asetusluonnos (9.9.2005) rangaistusten täytäntöönpanon hallinosta sisältää toimivaltamuutoksia, jotka mahdollistaisivat myös opiskelijoiden rekrytointikäytännön muutoksen:

koska aluevankilat ja vankilat nimittävät itse viranhaltijansa, olisi varsin perusteltua, että vankilat myös valitsisivat opiskelijat, ts. tulevat työntekijänsä. Nykyisinhän eräs ongelma on se, etteivät hyvät epäpätevät pääse/hakeudu koulutukseen/jatkokoulutukseen.

Pohjoismainen pääsykoemenettely on myös periaatteiltaan samansisältöinen, mutta painotuksissa on eroja: Ruotsia lukuunottamatta muissa pohjoismaissa on fyysistä suorituskkyä mittaava testi ja haastattelu, sekä mahdollisesti pääsykoe ja psykologinen testi. Ruotsissa painotetaan pelkästään sosiaalisia taitoja ja psykologista soveltuvuutta vankeinhoitoalalle. Tanskassa pyritään lähityön naisviranhaltijoiden määrän lisäämiseen; nykyisin heitä on vankeinhoitoalan perustutkintoa vastaavissa tehtävissä n. 30 % ja koko vankeinhoitohenkilöstöstä n. 40 %. Eri etnisten ryhmien osuutta henkilöstössä pyritään Tanskassa lisäämään järjestämällä heille valmentavaa koulutusta. (Koko pohjoismainen vankeinhoitokoulutus –luvun lähteinä ovat seuraavat www-sivustot: krus.no, kvv.se ja kriminalforsorgen.dk.)

Koulutuksen järjestämistä ja henkilöstörakennetta ajatellen on Ruotsissa käytössään mielenkiintoinen ratkaisu vartijoiden/lähityöntekijöiden toimenkuvaan: vankiloissa on yövartijat erikseen, kuten osassa Iso-Britannian vankiloitakin. Kelpoisuusvaatimuksiltaan erilaisten vartijoiden käyttö on ymmärrettävä, kun ajattelee esim. pätevän henkilöstön saatavuusongelmaa, yöaikaan lukituissa selleisään nukkuvia vankeja ja pelkästään valveillaoloaikaan keskittyviä kuntoutus- yms. toimintoja.

3. EHDOTUKSET VANKEINHOITOTYÖN KOULUTUKSEN JÄRJESTÄMISESTÄ

Seuraavassa tarkastellaan aluksi vankeinhoitotyön koulutuksen järjestämiseen liittyviä reunaehtoja. Lisäksi tarkastellaan muuttuvan vankeinhoitotyön koulutukselle aiheuttamia sisällöllisiä vaatimuksia. Konkreettisten ehdotusten esittäminen perustuu pitkälti oletusarvoihin, koska keskeiset sääntelevät reunaehdot puuttuvat – mm. lainsäädännön uudistamisen vuoksi. Erikseen käsitellään vankeinhoitoalan tutkinto- ja lisäkoulutuksen sekä ei-vankeinhoitoalan tutkinnon suorittaneiden lisäkoulutuksen järjestämistä. Koulutuksen järjestämisvaihtoehtoja käsitellään myös kustannusten osalta; vertailua konkretisoi liitteen 3. taulukko oheisteksteineen.

Tässä yhteydessä puhutaan lisäkoulutuksesta, jotta voitaisiin tehdä ero käsitteeseen täydennyskoulutus – jota Vhkk ja Rikosseuraamusvirasto järjestävät vankeinhoitoalalla. Tässä lisäkoulutuksella tarkoitetaan ammattitaidolle välttämättömän, täysin uuden tiedon välittämistä mm. vankeuslaista ja asetuksesta, eikä esim. oman alan ammattitiedon/-taidon päivittämistä perinteisenä täydennyskoulutuksena. Perinteistä täydennyskoulutusta, tai sen järjestämistä, ei käsitellä lainkaan tässä selvityksessä.

Yhteenvedona perustelut, jotka aiheuttavat muutostarvetta nykyiseen koulutuksen järjestämistapaan:

1. Vankeuslaki ja RAKE-hanke aiheuttavat sisällölliset muutosvaatimukset.
2. Koulutusjärjestelmän rakenteellinen muuttuminen, mm. opistotutkintojen poistuminen ja 3-vuotiset ammatilliset perustutkinnot sekä oppisopimuskoulutus. Koulutusympäristön muutos: mm. koulutuksen ylitarjonta, pienenevät ikäluokat ja muuttoliike.
3. Epäpätevien vartijoiden suuri määrä vankiloissa ja alalta poistuma. (V. 2002 oli 159 epäpätevää vartijaa ja v. 2005 on 192; joissakin vankiloissa 24-50% vartijoista/yli-vartijoista on epäpäteviä.)
4. Korkeat koulutuskustannukset. (Liitetaulukko 3.)
5. Koulutuksen keskittäminen yhteen paikkaan (Vhkk); koulutuksen alueellisen saatavuuden ja tasa-arvon toteutuminen on heikko. Muita kehittämiskohteita ovat mm. verkko-opetuksen kehittäminen, koulutuksen järjestäminen vankiloissa ja opiskelijarekrytointi.
6. Laurea-amk on ainoa rikosseuraamusalan amk-tutkinnon koulutuksen järjestäjä. Esim. oikeustradenomien koulutusta järjestetään neljässä eri amk:ssa.

3.1. Vankeinhoitoalan tutkintokoulutus

Vankeinhoitoalan tutkintokoulutuksen tulee antaa tiedot rangaistusten täytäntöönpanosta ja vankeinhoitotyötä sääntelevästä lainsäädännöstä. Lisäksi tulee huomioida yleisen koulutusjärjestelmän asettamat vaatimukset, jotta koulutus antaisi jatkotutkintokelpoisuuden ja tutkintojen tunnustaminen - sekä opintojen hyväksilukeminen - toteutuisi koko EU-alueella, elinikäisen oppimisen ja työvoiman vapaan liikkuvuuden periaatteiden mukaisesti.

Rangaistusten täytäntöönpanon hallinnosta annettu asetusluonnos (9.9.2005) mahdollistaa monipuolisten osaajien rekrytoinnin esim. lähityöhön. Nykyisin pääasiassa valvontahenkilöstön eriaisteiset vartijat ovat olleet vangeille lähityöntekijöitä. Asetuksen kelpoisuusehtojen mukaan tulee lähityötä tekevien virkanimikkeistö ja koulutustausta monipuolistumaan. Esim. erityisohjaajan ja työnjohtajan tehtäviin soveltuvat muutkin kuin vankeinhoitoalan tutkinnot. Toisaalta em. asetusluonnos ei sisällä mitään uutta; psykologit, opinto-ohjaajat ja sosiaalialan ammattilaiset tekevät työtään kuten ennenkin, vaikka virkanimike muutuisikin.

Vartijalta edellytetään vankeinhoitoalan ammatillista tutkintoa, joka on nykyisin Vhkk:n yksinoikeus, mutta voinee tulevaisuudessa olla myös oppisopimuksena suoritettava ammattitutkinto. Vm. asia tulisi huomioida myös uudistettavana olevassa Vhkk -lakiesityksessä. Nykyinen Vhkk -laki sisältää myös Laurea-amk:n yksinoikeuden vankeinhoitoalan jatkotutkinnon järjeestämiseen. Henkilöstön kelpoisuusvaatimuksia sääntelevä asetusluonnos mahdollistaa esimiestason tehtävissä joustavamman amk-tutkintojen valikoiman. Olisi kuitenkin hyvä, jos ko. koulutusmonopolit poistettaisiin jo uudesta Vhkk -laista.

Vankeinhoitoalan tutkintokoulutusvaihtoehdot

1. Vhkk:n vankeinhoitotyön tutkintokoulutuksen uudistaminen

Vhkk:n järjestämä vankeinhoitotyön tutkinto, entinen vankeinhoidon perustutkinto, voisi olla eräs koulutusvaihtoehto, mutta tutkinto vaatii uudistamista. Esim. nykyisessä vuoden kestävässä perustutkinnossa (53 ov) on ainoastaan 1 ov lähityössä tarvittavaa päihdetyön opetusta. Myös opiskelijarekrytointi ja etäopetuksen/verkko-opetuksen järjestäminen pitäisi ottaa kehittämistarkastelun kohteeksi. Uutta tutkintoa valmistelemaan on Vhkk:ssa keväällä 2005 asetettu opetussuunnitelmatyöryhmä, Vhkk:n omasta aloitteesta.

2. Oppisopimuskoulutus

- toisen asteen ammatillinen perustutkinto tai näyttötutkinto. Kokonaiset tutkinnot ja osatutkinnot. Jokaiselle laaditaan henkilökohtainen opiskeluohjelma. Näyttötutkinnoissa ei ole pohjakoulutusvaatimuksia.
- rahoitus: OPM, TM tai ns. omaehtoinen koulutus. Vankiloiden tekemä työsopimus ja tarvittaessa omaehtoisen teoriakoulutuksen ostaminen, jos OPM/TM:n kriteerit eivät sovellu. Esim. pääkaupunkiseudulla on mahdollisuus suorittaa OPM:n rahoituksella pääasiassa kokonaisia tutkintoja, koska oppisopimuspaikkojen kysyntä ylittää tarjonnan.
- amk/kk/yo –tutkintoja ei voi nykyisin suorittaa oppisopimuskoulutuksena.

Esim. Vankeinhoitoalan/ vankeinhoitotyön/ rikosseuraamusalan ammattitutkinto (=oppisopimuskoulutuksen näyttötutkintosovellus)

- Kouluttaja hakee uutta ammattitutkintoa opetusministeriöltä. Näyttötutkinnon perusteiden laadinassa tehdään yhteistyötä OPH:n kanssa. Hakuprosessi kestää OPH:n arvion mukaan yli kaksi vuotta; viivettä aiheuttaa mm. se, että OPM hyväksyy uudet ammattitutkinnot ainoastaan kerran vuodessa. Opetushallitus asettaa näyttötutkintotoimikunnan, joka ottaa näytöt vastaan. Koulutuksen järjestämislupa on oma lakisääteinen prosessinsa, jossa koulutuksen ylläpitäjä hakee lupaa OPM:ltä; esim. koulutusta organisoiva kuntayhtymä ja OM:ssä Vhkk:n toimintaa ohjaava KPO. Opetushallitus pitää lakisääteistä rekisteriä oppisopimuskoulutuksen järjestämisluvan saaneista koulutuksen järjestäjistä.
- Opetushallituksen rekisterissä on 80 - OPM:ltä lain edellyttämän koulutuksen järjestämisluvan saanutta - koulutuksen järjestäjää, eri puolilla Suomea. Em. koulutuksen järjestäjät vastaavat teoriaopintojen kustannuksista ja maksavat työnantajalle koulutuskorvausta sekä opiskelijalle tukea, tietyin lakisääteisillä edellytyksillä. Vm. koskee OPM/TM:n rahoittamaa koulutusta. Teoriakoulutus ostetaan tarjousten perusteella. Omaehtoisen oppisopimuskoulutuksen kustannuksista vastaa opisk. ja/tai työnantaja – tässä tapauksessa siis Vankeinhoitolaitos/OM.
- OM:lle aiheutuva kustannus muodostuu harjoitteluajan työsopimukseen liittyvistä palkkakustannuksista; jos työharjoittelu on henkilökohtaisen opiskeluohjelman perusteella tarpeen. Esim. epäpätevän vartijan palkkakulut vastaavat oppisopimuksen aiheuttamia kustannuksia; ts. työnantajalle ei tällöin aiheudu ylimääräisiä palkkakustannuksia.
- Jos uusi ammattitutkinto hyväksytään, voivat OPH:n rekisteröimät koulutuksen järjestäjät antaa ko. koulutusta eri puolilla Suomea, ja/tai ostaa teoriakoulutuksen esim. Vhkk:lta, elleivät järjestä sitä itse. Ellei Vhkk:lla ole lakisääteistä oppisopimuskoulutuksen järjestäjän

statusta, ei Vhkk myöskään voi saada OPM/TM:n rahoitusta koulutuskustannuksiin. Vhkk voisi em. tapauksessa ainoastaan tuottaa teoriakoulutusta, ts. näyttötutkintoon valmistavia opintoja sellaiselle koulutuksen järjestäjälle, jonka kanssa oppisopimusopiskelija ja harjoitteluvankila ovat tehneet oppisopimuksen. Opiskelija solmii itse harjoitteluvankilan kanssa työsopimuksen, johon sovelletaan työsopimus-, työsuojelu- ym. (työ)lainsäädäntöä.

3. Rikosseuraamusalan sosionomi (AMK) –tutkinto

Koulutus korvaa tulevaisuudessa kokonaan Vhkk:n vankeinhoitotutkinnon, ns. ylivartija-koulutuksen. Tutkinto voisi korvata kokonaan myös nykyisen perustutkintotasaisen tutkinnon, jos käytössä olisi esim. yövartija –malli, Britannian ja Ruotsin tapaan. Norjassahan koulutustasoa suunnitellaan nostettavaksi kolmevuotiseksi amk -tutkinnoksi. Amk -taso olisi mahdollinen myös silloin, jos vartijan kelpoisuusvaatimuksia sääntelevä asetus mahdollistaisi muutkin kuin vankeinhoitoalan ammatilliset tutkinnot; tuolloin voitaisiin hyödyntää muitakin, esimerkiksi oppisopimuskoulutuksena suoritettavia, tutkintoja lähityössä.

Ongelmana on se, että koulutusta järjestää tällä hetkellä ainoastaan Laurea-amk. Koulutusta tulisi laajentaa muihinkin ammattikorkeakouluihin, mm. koulutuksen alueellisen tasa-arvon ja saatavuuden parantamiseksi sekä työelämän tarpeiden huomioimiseksi. Vertailukohtana voidaan pitää oikeushallintoa palvelevien oikeustradenomien koulutusta; ko. koulutusohjelma on tarjolla neljässä eri amk:ssa. Koska syksyn 2005 opiskelijahaussa jäi täydennyshaunkin jälkeen yli 400 täyttämätöntä amk-insinöörin koulutuspaikkaa, voisi neuvotella ko. paikkojen muuttamisesta esim. sosiaali- ja terveysalan koulutusosalalle, sillä vm. osajista on kaiken aikaa paheneva pula työmarkkinoilla. Eräs vaihtoehto voisi olla myös rikosseuraamusalan sosionomin koulutusohjelman laajeneminen muihinkin ammattikorkeakouluihin, kuten oikeustradenomien koulutuskin. Opetusministeriö on jo ilmoittanut vähentävänsä amk -insinöörien koulutuspaikkoja, koska mm. työelämän tarpeet ovat muuttuneet ja ikäluokat ovat pienentyneet. Siitä ei ole tietoa, saavatko amk:t pitää itse vähennettävät koulutuspaikat, vai otetaanko ne kokonaan pois. Julkisuudessa on ollut esillä myös vaihtoehto ammattikorkeakouluverkoston karsimisesta ja siirtämisestä valtiolle.

3.2. Ei-vankeinhoitoalan tutkinnon suorittaneiden lisäkoulutus

Tässä yhteydessä puhutaan lisäkoulutuksesta, jotta voitaisiin tehdä ero käsitteeseen täydennyskoulutus – jota Vhkk ja Rikosseuraamusvirasto järjestävät vankeinhoitoalalla. Tässä lisäkoulutuksella tarkoitetaan ammattitaidolle välttämättömän, täysin uuden tiedon välittämistä mm. vankeuslaista ja asetuksesta, eikä esim. oman alan ammattitiedon/-taidon päivittämistä perinteisenä täydennyskoulutuksena.

Koko vankeinhoitohenkilöstö tarvitsee koulutuksen uudesta vankeuslaista. Lisäksi ei-vankeinhoitoalan tutkinnon suorittaneet tarvitsevat lisäkoulutuksen perus- ja ihmisoikeuslainsäädännöstä, mikäli he eivät ole sellaista saaneet. Lähityöhön osallistuville – työtehtävistä riippuen – pitää tarvittaessa järjestää myös päihdetyöhön tms. kuntoutukseen liittyvää koulutusta; jota nykyisinkin on tarjolla mm. täydennyskoulutuksena. Mikäli työtehtäviin kuuluu voimankäyttöä tms. pakkokeinovaltuuksia, tulee niihin liittyvä koulutus järjestää lainsäädännön edellyttämällä tavalla; Rise:n antamien tarkempien määräysten mukaisesti (HE 263/2004).

Perusperehdytys

Vankeinhoitohenkilöstön perusperehdytys voidaan järjestää vankilakohtaisesti – tai joltakin osin aluevankilatasolle keskitettynä. Perehdytyksen tukena olisi verkkomuodossa päivitettävä materiaali. Perehdytysmateriaali vastaisi nykyistä Vhkk:ssa järjestettävää rikosseuraamusalan perusteet – kurssia, joka puuttuu monilta vankiloiden työntekijöiltä. Vankiloiden johtajat mainitsivat syinä em. kurssin puuttumiseen mm. seuraavia syitä: matka- yms. kustannukset, 2-4 kertaa vuodessa järjestettävälle kurssille on vaikea päästä, eikä vuosia vankilassa työskennellyttä ehkä enää lähetetä kurssille, joka on tarkoitettu vankeinhoitoalalle tulevien perehdyttämiseen.

Perehdytysmateriaali voisi tulevaisuudessa sisältää myös vankeuslakikoulutukseen liittyvän julkaisun. Perus- ja ihmisoikeuslainsäädäntöön liittyvää koulutusta voidaan nykyisin ostaa mm. paikalliselta avoimelta yliopistolta, lähes riippumatta oikeustieteellisten tiedekuntien kotipaikasta; Helsinki, Turku, Rovaniemi, Vaasa ja myös Joensuun yliopiston toistaiseksi epävirallinen status. Koulutusta voi järjestää aluevankilassa tai vankilassa, koulutettavien määrästä, kustannuksista yms. järjestelyistä riippuen. Koulutuksen ja päivitettävän perehdytyspaketin voi ostaa myös Vhkk:lta, mutta se edellyttää Vhkk:lta ainakin verkko-opetuksen, vankiloissa tapahtuvan opetuksen ja

päivitetävän perehdytysmateriaalin kehittämistä. Kustannustehokas toiminta edellyttää hankintalainsäädännön (laki julkisista hankinnoista 1505/1992) mukaisesti tarjousten perusteella tapahtuvaa koulutuksen yms. palveluiden/hankintojen kilpailuttamista.

Ainoastaan poikkeustilanteessa liikuteltaisiin työntekijöitä koulutukseen yhteen paikkaan, esim. Suomen toiselle laidalle. Vankeuslakikoulutuskin voitaisiin järjestää niin, että vankiloiden johtajat käyvät itse koulutuksessa ja siirtävät sitten tiedon omille alaisilleen. On erittäin kallista ja epätarkoituksenmukaista liikutella suuria joukkoja yhteen paikkaan koulutukseen, kun kouluttaja ja verkkomateriaali joustaa ja liikkuu nykyisin asiakkaan tarpeiden mukaan.

Lainsäädäntökoulutus

Vankeuden täytäntöönpanon tavoitteet ja virkanimikkeisiin liittyvä päätösvalta määritellään uudessa vankeus- ja tutkintavankeuslaissa (eduskunta on hyväksynyt lait 21.6.2005). Vankeinhoitotyön henkilöstöä koskevat kelpoisuusvaatimukset määritellään VN:n asetuksessa rangaistusten täytäntöönpanon hallinnosta. Em. asetuksen uudistuksesta on toistaiseksi olemassa vasta luonnos.

Vankeuslakiuudistukseen liittyvä lisäkoulutustarve koskee koko vankeinhoitohenkilöstöä. Em. velvoitteen lisäksi hallituksen esityksessä (263/2004) todetaan, että koulutusta järjestetään eri puolilla Suomea ja myös erikseen eri henkilöstöryhmille sekä internetissä. Lisäksi HE:ssä todetaan, että vankilat kouluttavat itsekkin omaa henkilökuntaansa. Vankeuslakikoulutus on parhaillaan käynnissä eikä sen toteuttaminen kuulu tämän selvityksen piiriin.

Myös perus- ja ihmisoikeussäätely tulee huomioida koko vankeinhoitohekilöstön koulutuksessa: mm. Suomen perustuslaki, EN:n ihmisoikeussopimus ja CPT-komitea (Hartoneva 2002, 66-67), YK:n ihmisoikeusjulistus, YK:n KP- ja TSS-sopimus, EU:n perusoikeuskirja. Ei-vankeinhoitoalan tutkinnon suorittaneilla viranhaltijoilla ei pääsääntöisesti ole ko. koulutusta – ehkä johtajina toimivia juristeja lukuunottamatta. Hartoneva (2002) on lisensiaattityössään ”normalisuusperiaate Suomen vankeinhoidossa” todennut Vhl:n henkilökunnasta mm. seuraavaa: ...EN:n ihmisoikeussopimuksen noudattamista valvova CPT-komitea... ”on kiinnittänyt suurta huomiota vankiloiden henkilökunnan koulutukseen. Komitea edellyttää, että koulutuksessa tulee varmistua siitä, että henkilökunta tuntee ihmisoikeussopimusten vankien kohtelulle asettamat vaatimukset.” (Hartoneva 2002, s. 51, 66.)

Edellä mainittu voidaan tulkita siten, että vähintäänkin täydennyskoulutus ihmisoikeuksista voi olla aika ajoin tarpeen, työntekijän tutkinnosta riippumatta. Kaiken aikaa tulee myös uutta lainsäädäntöä ja sopimuksia, joita tulee käytännön vankeinhoitotyössä noudattaa. Järjestetään vankiloissa jatkuvasti täydennyskoulutusta voimankäyttöönkin liittyen. Ihmis- ja perusoikeussääntelyn tulee sisältyä mahdollisimman kattavasti jo vankeinhoitoalan tutkintokoulutukseen. Ei-vankeinhoitoalan tutkinnon suorittaneille viranhaltijoille voitaisiin em. lainsäädäntökoulutusta antaa esim. osana vankilakohtaista perehdytyskoulutusta - kuten perusperehdytyskappaleessa esitettiin - tai erillisenä lisäkoulutuksena.

Koulutuksen aiheuttamia kustannuksia käsitellään myös liitteessä 3. ja selvityksen 3.3. luvussa. Esim. perus- ja ihmisoikeuslainsäädännön opetukseen soveltuvat avoimen yliopiston valtiosääntöoikeuden 3 opintoviikon kurssit maksavat virallisen kurssiohjelman mukaan järjestettyinä +/- 100 €, silloin kun opiskelijoita on +/- 20. Nykyisenä kasvavan akateemisen työttömyyden ja koulutuksen ylitarjonnan aikana on kilpailu opiskelijoista myös yliopistojen/avointen yliopistojen lukuisilla sivutoimipisteillä niin kova, että käytössä on runsaasti jopa dosenttitason luennoitsijoita. Em. johtuen voi työnantaja järjestää itse koulutusta edullisesti – tai tilata tarvitsemansa koulutuspaketin koulutuksen järjestäjältä.

Voimankäyttö- tms. pakkokeinovaltuudet

Jos virkatehtäviin liittyy voimankäyttövaltuutus, se edellyttää ko. viranhaltijoiden kouluttamista voimakeinojen käyttöön. HE:n mukaan (263/2004:18:9§) Rikosseuraamusvirasto antaa tarkempia määräyksiä voimakeinojen, voimankäyttövälineiden ja turvaamistoimenpiteiden käytön koulutuksesta. Vankilat ovat pääsääntöisesti itse järjestäneet henkilöstölleen voimankäyttöön liittyvää täydennyskoulutusta. Niiden pääasiassa lähityössä työskentelevien viranhaltijoiden osalta, joiden tehtäviin kuuluu voimankäyttövaltuutus, ja jotka eivät ole saaneet koulutusta voimankäyttöön, tulee järjestää tarvittaessa lisäkoulutuksena ko. koulutus – jos vankilakohtainen täydennyskoulutus ei ole heille riittävän kattavaa.

Ko. lisäkoulutusta voi ostaa esim. sellaiselta alueelliselta koulutuksen järjestäjältä, joka kouluttaa turvallisuusalan ammattilaisia; esim. vartijan ammattitutkinto ja turvallisuusalan perustutkinto. Molemmista voi ostaa voimankäyttöön nliittyviä osia, joko oamehtoisena koulutuksena tai julkisin

varoin rahoitettuna oppisopimuskoulutuksen osotutkintona – sikäli kun alueellisesti on mahdollista suorittaa pelkästään tutkinnon osia julkisin varoin. Omaehtoisena koulutuksena hinnat vaihtelevat alueittain ja ovat myös koulutusmääristä riippuvaisia. Koulutus voidaan pääsääntöisesti järjestää tilaajan haluamassa paikassa. Julkisuudessa em. yksittäisten osioiden omakustanteiset hinnat ovat olleet n. 300-500€/opiskelija.

3.3. Kustannusten, muutospaineiden yms. epävarmuustekijöiden tarkastelua

Täsmällisten koulutusvaihtoehtojen esittämistä hankaloittaa moni asia: esim. eräät olennaiset reunaehdot ovat keskeneräisiä, kuten vankeinhoitohenkilöstön kelpoisuusvaatimuksia sääntelevä asetusluonnos (käsitelty KPO:ssa 13.9.2005), virkanimikkeet, esitykset henkilöstörakenteesta ja Vhkk -lain uudistaminen. Konkretisoinnin vaikeusastetta lisäävät myös seuraavat epäselvät kysymykset: säilyykö Vhkk:lla ja Laurea-amk:lla koulutusmonopoli, muuttuuko opiskelijoiden rekrytointimenettely, hakeeko Vhkk vankeinhoitoalan ammattitutkintoa, hakeeko OM/KPO koulutuksen järjestämisaluetta – jotta Vhkk voisi toimia mahdollisen ammattitutkintonsa koulutuksen järjestäjänä, eikä pelkästään teoriakoulutuksen tuottajana muille koulutuksen järjestäjille.

Lisää epävarmoja muuttujia ja oletusarvoja saadaan yleisestä koulutusjärjestelmästä: esim. käytännössä ei pääkaupunkiseudulla voi suorittaa oppisopimuksen osatutkintoja, vaikka se on lain mukaan mahdollista. Vm. johtuu siitä, että oppisopimus on tullut niin suosituksi koulutusmuodoksi, ettei kaikilla alueilla koulutuspaikkoja riitä kaikille, ja siksi suositaan kokonaisen ammatillisen tutkinnon suorittajia. Haja-asutusalueella taas osatutkintojen suorittaminenkin voi olla mahdollista, mutta siellä ongelmaksi muodostuvat esim. pitkät välimatkat, koulutustarjonnan vähäisyys ja pula työharjoittelupaikoista. Verkko- ym. etäopetus kuitenkin minimoi em. haittatekijöitä tehokkaasti; nykyisin on mahdollista suorittaa verkko-opintoja myös kansainvälisesti.

Epävarmuustekijän aiheuttaa myös se, että OPM:n rahoittaman oppisopimuskoulutuksen koulutuspaikat määritellään vuosittain, samoin kuin alueelliset koulutuspaikkamäärätkin koulutuksen järjestäjien kesken. Vuonna 2005 oppisopimuksen uusia koulutuspaikkoja oli OPM:n rahoituksella 22.000. Myös lakiperustainen (laki opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta 635/1998) valtionapu, ts. koulutuksen vuotuinen yksikköhinta opiskelijaa kohden, määritellään vuosittain, mutta sen vaihteluväli on hyvin pieni ja ennakoitavuus siten hyvä. Pääsääntö rahoituksessa on se, että OPM:n statuksen saanut, virallinen oppisopimuskoulutuksen järjestäjä saa 80% ko.

perustutkintoon vuosittain vahvistetusta yksikkökorvauksesta/valtiosuudesta. Liitetaulukosta 3. voi havaita toisen asteen perustutkinnolle myönnetyn yksikkökorvauksen olleen v. 2004, kun viiteryhmänä on sosiaali- ja terveysala, 6.340 €/opiskelija/vuosi. Sosiaali- ja terveysala on sikäli luonteva viiteryhmä, että vankeinhoitoalan jatkotutkinnon perustaksi on aikanaan valittu amk:n sosionomin tutkinto.

Opetusministeriön lisäksi voidaan oppisopimuskoulutusta järjestää työministeriön rahoituksella. Työvoimapolitiittinen koulutus on työministeriön hallinnoimaa ja rahoittamaa, vaikka koulutuksen järjestäjät ovat osittain samoja kuin OPM:n oppisopimuskoulutuksessakin. OPM:n ja TM:n järjestämässä koulutuksessa on eroja sekä opiskelijan että työnantajan osalta. OPM:n ja TM:n rahoittamaa koulutusta sääntelee luonnollisestikin eri lainsäädäntö. Esimerkiksi työttömyys, tai sen uhka, on opiskelijalta edellytettävä status ns. työvoimapolitiittisessa koulutuksessa. Nykyisin voi suorittaa myös amk –tutkintoja työvoimapolitiittisena koulutuksena, ja tietyin edellytyksin myös osia yliopistotason tutkinnoista; esim. jos opinnot ovat jääneet kesken, tarvitaan tietojen päivitystä tms. Oppisopimus-koulutuksessa työnantajalle opiskelijasta maksettavat korvaukset ovat pääsääntöisesti suurempia TM:n kuin OPM:n rahoittamassa koulutuksessa. Vm. perustuu siihen, että työnantajalla on mahdollisuus saada myös työllistämistukea tms. tukimuotoja työttömän/työttömyysuhan alaisen opiskelijan/työntekijän palkkaamiseen. OPM:n rahoittamassa oppisopimuskoulutuksessa maksaa työnantaja työsopimuslainsäädännön edellyttämän palkan ym. korvaukset, sillä kyse on työsopimukseen perustuvasta työsuhteesta. OPM:n rahoittamassa oppisopimuskoulutuksessa maksaa koulutuksen järjestäjä oppisopimusopiskelijan työnantajalle 0-200 euron koulutuskorvauksen kuukaudessa. Vm. korvaus tulisi moraalisesti käyttää - ainakin osittain – opiskelijaa ohjaavan, koulutetun työpaikkakouluttajan kannustuspalkkiona. Opiskelijan opintososiaaliset edut ovat pääosin samansisältöiset ja –suuruiset, koulutuksen rahoittajasta riippumatta.

Jos kumpikaan em. koulutuksen rahoitusmuoto ei sovellu, voidaan koulutusta hankkia ns. omaehtoisena koulutuksena; opiskelija tai työnantaja maksaa koulutuksen. Oppisopimusmallin lisäksi voidaan koulutusta hankkia mm. avoimen yliopiston/amk:n tarjonnasta, tai ostaa senhetkiseen/pysyvään koulutustarpeeseen tarjouskilpailun perusteella lähes rajattomasti. Liitteessä 3. on esitetty myös koulutuskustannuksia: esim. avoimen amk:n opintoja voi suorittaa 170. eurolla lukuvuoden ajan rajattomasti. Valtiovalta haluaa suosia ko. opiskelumuotoa ja lisää rahoitustaan avoimeen opetukseen. Avointen yliopistojen kustannukset vaihtelevat yksiköittäin ja oppikursseittain; esim. 50-110 euron välillä. Tarjolla on mm. normaalin tutkinto-opetuksen

oppikursseja; esim. kasvatus- ja sosiaalitieteistä sekä juridiikasta. Maksua vastaan koulutusta räätälöidään myös tilaajan tarpeisiin. Vm. liittyen voisi vankeinhoitoalallekin modifioida kriminologian, perus- ja ihmisoikeuslainsäädännön, päihdetyön tms. opintoja kaikilla koulutustasoilla – toisen asteen tutkintojen osista amk:n ja yliopistojen räätälöityihin kursseihin/oppikursseihin.

Vaikka nykyisin ei voi vielä suorittaa yo/amk –opintoja oppisopimuksella, voi monissa tutkinoissa ja pääsykoemenettelyissä nykyisin jo hyödyntää suorittamiaan avoimen yo/amk:n opintoja. Suuntaus ja toimenpiteet tukevat toisiaan, kuten elinikäisen oppimisen tavoite edellyttääkin. Viime aikoina on käyty keskustelua Suomen liian tiheästä yo- ja amk– verkostosta, koska esim. yksikkökoot eivät ole taloudellisesti riittävän tehokkaita suhteessa pieneneviin ikäluokkiin, keskeyttämismääriin, pitkiin tutkintoaikoihin, korkeisiin kiinteistö- ym. sivukustannuksiin jne. Lisäksi on käynnistetty keskustelua siitä, siirtyvätkö amk:t valtiolle. Myöskään nykyiset koulutusmäärät ja koulutusalat eivät vastaa työelämän tarpeita: esim. toisen asteen v. 2005 päättäneiden ikäluokalle (63.500) oli tarjolla lähes 12.000 insinöörikoulutuspaikkaa; amk:ssa 8.000 ja tekn. korkeakouluissa 3.800. Samanaikaisesti on tuhansia insinöörejä työttömänä, kun Nokia-ym. ”elektroniikka-buumin” huippuaika on ohi. Opetusministeriö on kesällä 2005 ilmoittanut vähentävänsä amk-insinöörien koulutuspaikkoja. Samanaikaisesti amk-sairaanhoitajista yms. hoitoalan osaajista on paheneva pula. Keskustelu ammattikorkeakoulujen vähentämistarpeesta on myös käynnistetty.

Vhkk:n kustannusten ja toiminnan tehostamistarpeiden arviointia

Vankeinhoitohenkilöstön koulutuksen järjestämisessä tulee analysoida myös kustannusten muodostumista. Predestinoidut kustannukset ja koulutuksen ainutlaatuinen substanssi ei nykyisin ole hyväksyttävä peruste olla tehostamatta toimintaa – tai olla edes tarkastelematta sitä. Kaiken aikaa esitetään julkishallinnolle uusia säästövelvoitteita, mm. virkaleikkauksin, kouluja lakkauttamalla/yhdistämällä, opetusryhmiä suurentamalla jne. Niukkenevien resurssien allokointi ei ole mahdollista edes välttämättömään: esim. vuoden 2006 talousarvioesityksessä OM:n hallinnonalalta jäi puuttumaan useita miljoonia euroja, joita olisi tarvittu mm. lähes 500. vangin yliasutustilanteessa.

Esim. opintososiaaliset edut muodostavat lähes kolmasosan nykyisen Vhkk:n perustutkintokoulutuksen kustannuksista. (Liite 3.) Sosiaali- ja terveystieteiden, opetuksen yms. alojen tutkintokoulutuksessa ei makseta opiskelijoille palkkaa käytännön harjoittelusta, vaikka esim. amk-sairaanhoitaja on noin kaksi vuotta käytännön harjoittelussa. Harvoja poikkeuksia lukuunottamatta saavat suomalaisopiskelijat pelkästään yleistä opintotukea opiskeluaikanaan. Jos vankeinhoitoalan koulutus säilyy Vhkk:n yksinoikeutena ja OM:n rahoittamana jatkossakin, voisi pohtia vastikkeellisen sopimusmallin käyttöä; mallia käytetään mm. Suomen Ilmavoimien lentäjillä ja Norjassa vankeinhoitotutkinnon suorittaneilla.

Jos vertaa yleiseen koulutusjärjestelmään, Vhkk:n toiminnassa on paljon tehostamisen tarvetta. Liitteestä 3. ilmenee, että perustutkinnon vuotuiset kustannukset/tutkintokustannukset ovat moninkertaiset verrattuna muihin koulutuksen järjestämistapoihin. Em. opintososiaalisten etujen lisäksi muodostuvat tutkintokohtaiset kustannukset korkeiksi myös seuraavista syistä: erittäin pienet koulutusvolyymit ja ryhmäkoot, suuret kiinteistökustannukset ja vajaakäyttöiset tilat, runsaasti henkilökuntaa, kalliin ulkopuolisen koulutuksen ostoa sen sijaan, että kehitettäisiin verkko-opetusta ja lisättäisiin opettajien pätevyyttä – esim. työelämäjaksoin ja koulutuksella. Esim. 80 perustutkinto-opiskelijaa on jaettu 20. hengen ryhmiin – ts. pienempiin ryhmiin kuin nykyisin peruskoulun ala-asteella. Lisäksi ylivartijoiksi on ollut pätevyitymässä vuosittain 20 vartijaa. Vhkk:ssa järjestettävä täydennykoulutus tosin lisää käyttöastetta jonkin verran. Esim. 1990 –luvulla pidettiin ammatillisen oppilaitoksen kannattavuusrajana vähintään 400. opiskelijan minimiä, keskihintaisella koulutusalailla.

Vhkk:n opettajien virkaehtosopimuksen mukainen vuotuinen opetusvelvollisuus on 1600 tuntia. Varsinaiseen opetukseen käytetään opettajakohtaisesti alle kahdeksankin tuntia viikossa. Opetusalan yleisten virkaehtosopimusten määrittelemät opettajien opetusvelvollisuudet vaihtelevat koulutusaloittain, mutta esim. toisen asteen oppilaitoksissa, terveydenhuoltoalan ammatillisten aineiden opettajan, vuotuinen opetusvelvollisuus on hiukan alle 1000 tuntia. Useimmissa oppilaitoksissa koko opetusvelvollisuus käytetään opetukseen, jolloin opetusta on keskimäärin 25/h/vk; noin 40 työviikkoa sisältävän lukuvuoden aikana. Kaikki muut oheistyöt tehdään em. opetusvelvollisuuden lisäksi, esim. opetusmateriaalin valmisuus, tenttien/esseiden korjaus, kehittämistyö, kokoukset yms. työnantajan erikseen määräämät tehtävät. Liitteen 3. tekstiosassa on koulutusesimerkki, joka vastaa kestoaltaan ja opiskelijamäärältään Vhkk:n nykyistä perustutkintoa. Tutkinnon hinta vaan on lähes kymmenesosan halvempi kuin Vhkk:ssa.

On ymmärrettävää, että Vhkk:ssa on halua mahdollisimman pieniin koulutusryhmiin, sekä tutkinto- että täydennyskoulutusopetuksessa, koska mm. opettajien opetusvelvollisuusvajakset ja tilojen vajaakäyttö näyttäisivät nykyistäkin synkemmiltä. Tällainen menettely ei kuitenkaan ole OM:n/Rise:n/Vhl:n eikä yksittäisten työntekijöiden/opiskelijoiden edun maukaista: vankilat haluavat koulutuspalveluita mm. nykyistä halvemmalla, joustavammin ja tietoverkkoja hyödyntäen.

Esim. suuren vankilan johtaja toivoi rekosseuraamusalan perusteet –tyyppistä kurssia järjestettäväksi non stop –periaatteella, jotta se palvelisi jatkuvasti rekrytoitavaa uutta henkilöstöä. Vm. vaihtoehdon mahdottomuuden tiedostaen em. vankilanjohtaja totesi, että päivitettävä, verkkopohjainen perusperehdytysmateriaali olisi paras vaihtoehto ainakin heidän tarpeisiinsa. Nykyisen vankeinhoitoalan koulutusjärjestelmän toimivuutta ajatellen on ymmärrettävää, että koulutustarjonnasta poikkeavia tarpeita omaavat vankilat järjestävät itse henkilöstönsä täydennyskoulutuksen. Peruseriaatteena tulisi kuitenkin olla, että tarpeet tulevat käyttäjiltä ja koulutuksen tuottaja toimittaa tilattua palvelua, kilpailukykyiseen hintaan – kuten myös hankintalainsäädäntö kilpailutuksineen tilaajaa velvoittaa – näinä julkishallinnonkin säästötalkoiden aikana.

LIITTEET

LIITE 1. Toimeksianto ja tukityöryhmän asettaminen

LIITE 2. Kysely vankiloiden johtajille

LIITE 3. Koulutusvaihtoehtoja kustannuksineen: taulukko + tekstiosa

LIITE 4. Suomen koulutusjärjestelmä

LIITE 5. Vankeinhoidon perustutkinnon rakenne (Vhkk)

LIITE 6. Vankeinhoitotutkinnon rakenne (Vhkk)

LIITE 7. Rikosseuraamusalan sosionomin koulutusohjelman rakenne (Laurea-amk)

